

Początki rejowieckiego ZWZ. 1940 – 1942

*(Tekst powstał na podstawie zachowanego archiwum
por. Jana Czaplińskiego ps. „Rębacz” i konsultacjach
z Henrykiem Lasockim ps. „Las”.)*

*W obwodzie chełmskim dowódcą „Kedywu” był por. Ludwik Połys ps. „Michał”, „Ludwik”¹.
Aresztowany przez Gestapo 30 grudnia 1943 roku.*

*ppor. Jan Czapliński ps. „Rębacz”
pierwszy komendant placówki,
Komendant Rejonu IV a później V*

*Zygmunt Brzuszkiewicz ps. „Żak”
z-ca Kom. Rej. IV a po reorganizacji V.
do dnia 23.10.1943 roku.*

Pod koniec 1939 roku powstała w Rejowcu niepodległościowa organizacja „Służba Zwycięstwu Polski”. Pierwszym jej prekursorem i założycielem był por. Ludwik Połys ps. „Michał”, „Ludwik” z Chełm, który po okresie ogólnego zwątpienia przystąpił do wyszukiwania ludzi, mogących podjąć walkę z brutalnym okupantem.

Połys przyjechał do Rejowca na spotkanie ze znajomymi: inż. Mieczysławem Horodyskim i Stanisławem Kulczyckim (głównym inspektorem plantacji buraka cukrowego w Cukrowni Rejowiec). Zapadła decyzja tworzenia konspiracyjnej grupy. Za ich poradą, Połys nawiązywał również łączność z pracownikami cementowni „Firley”: ppor. Bogdanem Babijczukiem ps. „Zulski” (po wojnie obronnej 1939, zwany, jako „kapitan artylerii”). Ścisłe współpracował z szefem biura cementowni „Firley” Janem

¹ por. Ludwikowi Połys ps. „Michał”, „Ludwik” wspólnie z Zygmuntem Brzuszkiewiczem ps. „Żak” utworzył wyodrębnioną drużynę Rejonu V do zadań specjalnych o charakterze dywersyjno - wywiadowczych. W późniejszym okresie wchodzącej w skład plutonu „Kedywu” Obwodu Chełmskiego.

Sztabą oraz pracownikami kolei: Zygmuntem Brzuszkiewiczem, Wincentym Iżyckim (dyżurnym ruchu), Szymonem Sadurskim z Zagrody, Waławem Górnym. Nawiązał znajomość z nauczycielami szkoły podstawowej z Pawłowa: Bolesławem Luszawskim, Dionizym Zduńczukiem.

Miał też dobre relacje z kadrą nauczającą szkół z Rejowca: Kazimierzem Sową, Antonim Mardoniem, Kazimierzem Gaczolem, Józefem Mazurkiem, Feliksem Turewiczem.

Drugi ośrodek opozycyjny zaczął się tworzyć wokół Jana Czaplińskiego² byłego wojskowego z Zosinka. Początkowo do tej grupy należeli: Antoni Niedbała, Tomasz Dubiel, Szymon Krych, ppor. Piotr Domownik psw. „Rej”, Jan Bocheński z Woli Żulińskiej oraz por. Marian Sikorski (właściciel „Apteki”). Samorzutnie zaczęto tworzyć „trójki”, z zachowaniem szczególnej ostrożności.

Stopniowo starszy wachmistrz Jan Czapliński zaczął wyrastać na przewodnika rejowieckich konspiratorów. Na spotkaniu Czaplińskiego z Połyssem ustalono, że kontrolę nad całością konspiracji w gminie Rejowiec przejmie Czapliński, który uznał, że najlepszym łącznikiem, niebudzącym niczyich podejrzeń, z poszczególnymi środowiskami niepodległościowymi będzie Stefan Kulczycki, który miał dużą swobodę poruszania się po terenie z racji wystawionych dokumentów przez władze okupacyjne. Był głównym inspektorem plantacji buraka cukrowego (zawierał umowy z rolnikami na uprawę i dostawę surowca do cukrowni). Dość szybko nawiązano łączność pomiędzy sobą. Grupa rejowiecka wstąpiła do organizacji „Służba Zwycięstwu Polski” (SZP).

W pobliskiej Zawadówce i Horodyszczu działała tzw. „Organizacja Zbrojna” bazująca na pracownikach Zakładu Drzewnego i Cegielni, którą prowadził Leon Nestorowicz wraz ze swoim zastępcą Władysławem Nosalem. Do aktywistów tej organizacji należeli z Rejowca Tadeusz Nawrocki ps. „Gryf” oraz Edward Czerniak ps. „Puszczyk”, którzy zostali zaprzysiężeni 5 kwietnia 1940 roku. Po fali aresztowań, zawieszono dalszą działalność. Ocaleni, po odpowiedniej kwarantannie, przeszli do ZWZ.

Trzecią organizacją zbrojną związaną z Rejowcem była „Straż Chłopska” pod kryptonimem „Chłostr” (SCh) utworzona jesienią 1940 roku z inspiracji Stronnictwa Ludowego oraz zgrupowanych w przedwojennym Centralnym Związku Młodzieży Wsi „Siew” z Michałem Jańczukiem ps. „Juliusz”, „Kometa”. W skład powołanego Rejonu III wchodziły dwie silne Placówki utworzone w gminach Rejowiec i Pawłów, którym nadano numerację 7 i 8.

W Placówce Nr. 7 w Rejowcu, przewodniczył Władysław Mazurek z Krzywowoli wraz z Kazimierzem Paraszukiem, Mieczysławem Oleksiejukiem, Stanisławem Kaniewskim oraz z Janem Wierciochem (młynarzem) z Rejowca.

W Placówce Nr. 8 w Pawłowie, dowodził Dionizy Zduńczuk wraz z zarządem: Stanisławem Sławińskim, Pawłem Darmochwałem i Józefem Zadurą, tworząc sprawnie działającą grupę, wchodzącą do - „Straży Chłopskiej”.

Konspiracyjną drużynę harcerską o nazwie „Gniazdo” zawiązali starsi harcerze z instruktorką Joanną Kukulską, która ściśle współpracowała z przedwojennym Harcmistrzem Marianem Pilarskim ps. „Maryśka”.

Nauczyciele szkół rejowieckich w większość skupiali się w organizacji o zabarwieniu lewicowym o nazwie „Komenda Obrońców Polski” (KOP), która powstała w październiku 1939 roku.

Okoliczne gminy: Siedliszcze i Łopiennik były zdominowane przez „Narodowe Siły Zbrojne”, formalnie utworzone 20 września 1942 roku. W początkowym ich okresie, z terenu gm. Rejowca, należał między innymi Roman Niewiarowski ps. „Czarny” mieszkaniec Stajnego.

² Miał duże doświadczenie konspiracyjno-wojskowe. Charakter kawalerzysty. W wieku 17 lat wstąpił do POW. W 1920 walczył z bolszewikami. W 1921 ukończył szkołę podoficerską Równem. Do 1925 roku służył w 27 pal we Włodzimierzu Wołyńskim. W czasie służby ukończył szkołę średnią i dosłużył się stopnia starszego wachmistrza. Wkrótce zostaje zwolniony ze służby z przeniesieniem do rezerwy. W 1939 roku objęty mobilizacją. Walczył pod Tomaszowem.

----- „ -----
 Zaczęła się powoli krystalizować idea, o połączeniu małych grup konspiratorów, z różną podległością organizacyjną, w jeden w miarę możliwości jednolity ruch walki z okupantem.

„Służba Zwycięstwu Polski” (SZP) została formalnie przemianowana 14 lutego 1940 roku na „Związek Walki Zbrojnej”.

W pierwszym etapie konspiracji ZWZ był bardzo dynamiczny. Wynikało to z dość dużej swobody działania jak na warunki okupacyjne. Okupant nie zdążył z dopracowaniem struktur policyjnych, brakowało mu rozeznania w terenie oraz sprawnie działającej siatki tajnych współpracowników (donosicieli), którą niebawem stworzył w oparciu o nacjonalistów ukraińskich.

Była połowa 1940 roku. Początkowo Komendant Obwodu chełmskiego przejął - ppor. rez. Józef Kot ps. „Tadeusz”³, a następnie kpt. Jan Roliński ps. „Andrzej” uzgodnił, że w gminach Rejowiec, Pawłów i Siedliszcze wszystkie sprawy organizacyjne będą przekazywane przez ppor. Bogdana Babijczuka ps. „Zulski”, lub przez starszego wachmistrza Jana Czaplińskiego ps. „Rębacz”⁴, który jednocześnie pełnił będzie obowiązki Komendanta Placówki w Rejowcu.

Ustalono kontakty przez łączników w ramach tzw „piątek”, które tworzyli:

w cukrowni - Ignacy Sałata ps. „Świrski”⁵, inż. Mieczysław Hordyski, Mieczysław Kulczycki z synem Czesławem.

w Kobylem – Antoni Niedbała⁶, Szymon Krych, Tomasz Dubiel
 w Zosinku – Jan Górny.

Wyodrębniono też oddzielną grupę na stacji kolejowej Rejowiec o charakterze działania i zadaniach dywersyjno – wywiadowczych.

³ listopad/grudzień 1939 - czerwiec 1940 r

⁴ Ppor. Jan Czapliński ps. „Rębacz” pierwszy Komendant Placówki Rejowiec, później Komendant Rejonu IV a następnie Rejonu V. Pochodził z Chorupnika gmina Gorzków. Pod koniec lat trzydziestych XX wieku kupił gospodarstwo rolne w Zosinku gm. Rejowiec, na którym gospodarzył do zakończenia wojny. Od października 1939 r. czynny konspirator SZP, ZWZ – AK. Awansowany do stopnia ppor. Za czyny wojenne odznaczony Krzyżem Walecznym i Orderem V.M. Po zakończeniu działań wojennych ujawnił się. Od roku 1945 wielokrotnie aresztowany przez funkcjonariuszy UB. Był wyśmiewany i szykanowany przez lokalne władze. Dalsze przebywanie w gminie Rejowiec straciło jakkolwiek sens. Sprzedaje gospodarstwo rolne za bezcen i przenosi się do Lublina. Tam też, choć już w mniejszym stopniu był inwigilowany przez bezpieczeństwo. Zmarł 1.07.1971 roku. Pochowany na cmentarzu w Gorzkowie.

⁵ Ignacy Sałata ps. „Świrski”, zawodowy podoficer 7 pal w Chełmie. W czasie okupacji pracownik cukrowni. Od 1941 roku Komendant Placówki Nr. 1 w Rejowcu. Aresztowany 1.04.1941r. Rozstrzelany w Kumowej Dolinie.

⁶ Antoni Niedbała z Kobylego. Był w POW. Brał udział w wojnie przeciwko bolszewikom w 1920r. Przechodzi do służby cywilnej. W roku 1936 miał stopień ogniomistrza rezerwy, Był zastępcą wójta w Rejowcu. W latach trzydziestych znany działacz i społecznik. Walczył w 1939 roku. Kawaler Krzyża V.M i Krzyża Walecznych. Jeden z pierwszych założycieli organizacji podziemnej w Rejonie IV w roku 1940.

Organizację jej powierzono por. Ludwikowi Polys ps. „Michał”, „Ludwik”, który nawiązał w tej sprawie ścisłą współpracę z pracownikiem kolei, Zygmuntem Brzuszkiewiczem ps. „Żak”⁷.

Punktem kontaktowym dla wszystkich konspiratorów była „Apteka” prowadzona przez mgr Mariana Sikorskiego. Z racji wykonywanej profesji miał praktycznie nieograniczony i swobodny oraz niebudzący podejrzeń kontakt z wieloma osobami w tym z nauczycielami miejscowych szkół (Nr.1 i Nr. 2) . Częstymi „klientami” „Apteki” byli: ppor. Piotr Domownik ps. „Rej”, Karol Tracz ps. „Iskra” z Aleksandrii Niedziałowskiej, Stanisław Majewski, Bronisław Majewski ps. „Jastrzab” z Bańkowszczyzny, Paweł Kulczycki z Niedziałowic, Józef Zadura ps. „Orzeł” ze wsi Żulin, Bronisław Gwardiak ps. „Prawdzic”⁸ z Rejowca.

Nowo mianowany Komendant Obwodu ppor. rez. Władysław Szymański „Włodzimierz”⁹ postawił sobie zadanie:

(...) „czynić wszystko, aby doprowadzić do jak największego stanu liczbowego konspiratorów w poszczególnych gminach powiatu chełmskiego”.

Rok 1940 przeszedł przede wszystkim na zadaniach organizacyjnych. Werbowano zaufanych członków, a tym samym rozbudowywano liczebnie wcześniej zapoczątkowane sekcje trójkowe. Poszukiwano i gromadzono broń, porzuconą lub zakopaną po wojnie obronnej w 1939 roku. Wiele czasu poświęcono na organizowanie siatki wywiadowczej.

Wczesną wiosną 1941 roku z rozkazu Komendanta Obwodu ZWZ ppor. „Włodzimierza” zaczęto tworzenie drużyn o następującej strukturze: drużynowy, zastępca i trzy sekcje od 3 do 5 ludzi. Po osiągnięciu pełnego stanu osobowego przystąpić do budowy „szkieletowej” plutonu składającego się z 20 do 30 ludzi. Zadaniem późniejszym przy sprzyjających okolicznościach tworzyć kompanie. W nomenklaturze partyzanckiej było odpowiednikiem placówki.

Rozkazem Komendanta Obwodu chełmskiego ZWZ ppor. Władysława Szymańskiego starszy wachmistrz Jan Czapliński ps. „Rębacz” rozpoczął organizowanie IV Rejonu w skład, którego wchodziły następujące gminy: Rejowiec, Pawłów, Siedliszcze. Przy tak postawionym zadaniu „Rębacz” wyznaczył na swojego zastępcę Zygmunta Brzuszkiewicza ps. „Żak”, ustanawiając jednocześnie Placówkę nr.1 w Rejowcu pod komendą Ignacego Sałaty ps. „Świrski”.

⁷ Zygmunt Brzuszkiewicz ps. „Żak” zastępca komendanta Rejonu IV a po reorganizacji V, założyciel bojówki dywersyjnej wśród kolejarzy. Wybitny organizator podziemia rejowieckiego, patriota i żołnierz AK. Zginął 23.10.1943 roku. Z relacji naocznego świadka Wacława Tkaczyńskiego, kierownika warsztatów w cementowni „Firley”, wynika: *(...) „wczesnym rankiem 23 października 1943 roku, Niemcy obstawiają stację kolejową w Rejowcu i pobliskie miejscowości jak: Stajne, Morawinek, Zaparkanie i Cementownię „Firley”, Aresztowano około 20 osób przeważnie przyjezdnych będących na dworcu. Zatrzymany został też pracownik kolei Brzuszkiewicz Zygmunt. Po wstępnych badaniach, wszystkich załadowano na samochody ciężarowe, kierując się do Chełma. Za Rejowcem pod Adamowską Górą, w bliskości lasu Osowica, „Żak,, dał znać do działania pomimo, że był skuty, siedząc z aresztowanymi, Wyrwał broń wartownikowi zrzucając jego za burtę samochodu na szosę. Aresztowani zastraszeni zachowywali się biernie, żaden nawet się nie ruszył. Żak zdecydował się na samotną ucieczkę. Zeskoczył z jadącego samochodu i zaczął uciekać w kierunku lasu. Widząc ca się dzieje, drugi wartownik kilkoma seriami z automatu zastrzelił go. Przewiezieni aresztowani do Chełma oprócz jednego zostali zamordowani przez gestapo,,*

Po jego śmierci, powołano na to stanowisko ppor Edwarda Ośko ps. „Sikora”. Podczas zleconej przez „Rębacza” inspekcji placówki Pawłów, w dniu 15.04.1944 roku, koło Wólki Kańskiej został niespodziewanie zaatakowany przez ukraiński pododdział SS przechodzący szkolenie w Trawnich. Podjął nierówną walkę, mając przy sobie dwóch partyzantów. Uzbrojeni byli w jeden rkm. i dwa kb. W czasie walki obronnej, zginął na miejscu Tadeusz Bełza, ciężko ranny został Antoni Ośko (brat „Sikory”), którego zamordowano w siedzibie szkoły ukraińskiego SS w Trawnich. Natomiast rannego i nieprzytomnego „Ośkę” oddano w ręce lubelskiego SS. Osadzono go na Zamku w Lublinie. W czasie z jednych ciężkich przesłuchań nie wytrzymał zadawanych tortur, zmarł.

⁸ Podchorąży Bronisław Gwardiak ps. „Prawdzic”, jeden z pierwszych organizatorów ZWZ – AK. W 1943 roku zdekonspirowany, przeszedł do oddziału „ Ojca Jana” w Lasach Janowskich. Ranny przy odbijaniu więźniów na stacji kolejowej Lipiny w 1944r.

⁹ wrzesień 1940 - 11 marzec 1941 r.

Etatowymi łącznikami zostali: Jan Górny i Jan Rogulski¹⁰ z Popówki. Ci dwaj łącznicy byli pośrednikami w kontaktach z Tomaszem Dubielem z Kobylego (prezesem Kasy Stefczyka w Rejowcu), Januszem i Zygmuntem Wierciochem (właścicielami młyna), grupą nauczycieli, Marianem Sikorskim gdzie organizowano potajemne zebrania i zaufanymi gospodarzami z pobliskich wiosek.

Po zatwierdzeniu planów organizacyjnych przez nowego Komendanta Obwodu ppor. rez. Aleksandra Skorupę ps. „Góra”, „Sokół”¹¹, „Rębacz” wydał polecenie organizowania dalszych plutonów „szkieletowych”: Karolowi Traczowi ps. „Iskra” z Aleksandrii Niedziałowskiej, Antoniemu Niedbale z Kobylego, Józefowi Zadurze ps. „Orzeł” z Żulina, Kazimierzowi Gepnerowi ps. „Wąchał” z Morawinka, Stanisławowi Kubikowi ps. „Kawka” z Marysina, Stanisławowi Maciejewskiemu z Pawłowa, Bronisławowi Majewskiemu ps. „Jastrząb” z Bańkowszczyzny, Aleksandrowi Zajacowi ps. „Kania” z Rejowca oraz Władysławowi Łozie ps. „Gwiazda” z Rybiego.

Przy organizowaniu plutonów dużą aktywność przejawiali:

- 1 w Niedziałowicach, Aleksandrii Niedziałowskiej i Rybie: Karol Tracz, Paweł Kulczycki ps. „Drzazga”, Maciej Sielesin, Władysław Łoza ps. „Gwiazda”, Władysław Proskura i Wincenty Gorgol (nauczyciel).
- 2 w Bańkowszczyźnie: Bronisław Majewski, Stanisław Majewski, Józef Suseł i Antoni Ciechan.
- 3 Kobyle; Antoni Niedbała Władysław Dubiel i Michał Szarun.
- 4 Rejowiec: ppor. Piotr Domownik, pchr. Bronisław Gwardiak, mgr Marian Sikorski, inż. Mieczysław Horodyski, Stanisław Kulczycki z cukrowni, Aleksander Zajac.
- 5 w Żulinie, Woli Żulińskiej, Zagrodzie i Czechów Kąt: Feliks Ornatowski, Jan Bochyński, Józef Zadura, Władysław Rudnik, Jan Luszawski, Czesław Białkowski ps. „Błyskawica”.
- 6 Hruszów, Marynin, Siedliszczki: Kazimierz Gepner, Bolesław Szopa ps. „Dąb”, Jerzy Czuluk, Stanisław Kielich ps. „Łobuz”, Jan Mielniczuk i Tadeusz Gryc.
- 7 Osobną grupę stanowili kolejarze pod wodzą Zygmunta Brzuskiewicza ps. „Żak”, przy współpracy Borysa Ślizewicza pracownika cementowni, Stefana Martyniuka, Władysława Ciesielko, Stanisława Koczury, Wincentego Iżyckiego Władysława Tyrańskiego (dyżurnego ruchu).

Organizowanie drugiej Placówki w gminie Pawłów zostało nieoczekiwanie zahamowane na skutek aresztowania w miesiącu marcu Komendanta Obwodu ppor. Władysława Szymańskiego ps. „Włodzimierz”¹². Oprócz bolesnej straty Komendanta Obwodu nałożyły się w tym czasie i inne czynniki:

- a) uderzeniach okupanta w kierownicze warstwy polskiego społeczeństwa pod kryptonimem "Aktion AB" (Ausserordentliche Befriedungsaktion),
- b) aresztowania członków organizacji z lat 1940 – 1941. Niemiecka policja bezpieczeństwa zdołała bardzo dokładnie rozpracować strukturę okręgu i poznać jego obsadę personalną.

Dnia **1 kwietnia 1941 roku** niespodziewanie gestapo przeprowadziło na szeroką skalę aresztowania w całej gminie Rejowiec. Zatrzymano nauczycieli, pracowników cukrowni, cementowni, urzędników gminy, dworca kolejowego oraz światlejszych gospodarzy. Przyczynili się do tych masowych aresztowań miejscowi ukraińscy nacjonaliści. Współpracujący od pierwszych dni okupacji z Niemcami. Na ich polecenie sporządzili stosowną listę „niebezpiecznych”, których w pierwszej kolejności należało aresztować.

W sumie aresztowano Gestapo **50** osób. Po 2 tygodniach śledztwa zwolniono - **9**. Rozstrzelano - **41** w tym **6** nauczycieli¹³.

Pogłębiała się niepewność jutra. Na jakiś czas przerwany został kontakt dowództwem obwodu ZWZ. Fala aresztowań rozszerzyła się na cały Obwód.

¹⁰ Jan Rogulski, żołnierz 23 ppł w Włodzimierzu Wołyńskim, uczestnik wojny obronnej w 1939 roku.

¹¹ p.o. komendanta pod koniec marca - listopad 1941 r.

¹² popełnił samobójstwo podczas przewożenia do więzienia

¹³ Dokładne dane w artykule pt. „To nie „prima aprilis”, lecz czarny wtorek 1 kwietnia 1941 roku”

Niemcy rozpoczęli też planową likwidację byłych „czerwonych milicjantów”¹⁴ i sympatyków komunistycznych, którzy byli bardzo aktywni podczas okupacji sowieckiej po 17 września 1939 roku.

Znacznie ograniczono też pracę konspiracyjną w czasie przygotowań Niemców do ataku na ZSRR. W tym okresie na terenie gminy Rejowiec przebywało bardzo dużo różnych oddziałów niemieckich. W dniu 22 czerwca 1941 roku Niemcy przekraczają rzekę Bug. Rozpoczynają wojnę z Związkiem Radzieckim. Przez Rejowiec przez cały czas maszerują różne oddziały kierujące się na wschód.

W listopadzie 1941 roku Komendant Rejonu Jan Czapliński ps. „Rębacz” został wezwany poprzez łącznika na spotkanie z Komendantem chełmskiego Obwodu ppor. rez. Wiktorem Piątkowskim „Singiel”¹⁵. Na naradzie otrzymał rozkaz (pomimo szeroko zakrojonych aresztowań) dalsze organizowanie rejonu przy zachowaniu szczególnej ostrożności. Komendant „Singiel” po omówieniu dodatkowych szczegółów podał nowe wytyczne związane z wzajemną łącznością.

Na początku kwietnia 1942 roku Niemcy aresztowali „Singla”. Na jego miejsce został wyznaczony ppor. rez. Bolesław Rusin ps. „Żółkiewski”¹⁶. Rozkazem Komendanta Okręgu do Rejonu rejowieckiego został skierowany szef wywiadu inspektoratu Władysław Chadej ps. „Andrzej” (lekarz ze szpitala w Żółkiewce, który został w swoim Rejonie zdekonspirowany). „Rębacz” wyznaczył mu kwatery we wsi Bankowszczyzna. Na początku maja 1942 roku na Inspektora Obwodu został mianowany kpt. dypl. Anatol Sawicki ps. „Młot”¹⁷, który powtórzył rozkaz dalszego formowania IV Rejonu obejmującego swoim zasięgiem gminy: Rejowiec, Pawłów i Siedliszcze. Po stracie „Świrskiego” Komendantem Placówki Nr.1 w Rejowcu został pchr. Bronisław Gwardiak ps. „Prawdzie”, rozbudowując plutony do pełnych stanów osobowych. Zapoczątkował akcje dywersyjne w obronie miejscowej ludności.

Od roku 1943 komendę placówki objął Karol Tracz ps. „Iskra” wcześniej d-ca plutonu w Aleksandrii Niedziałowskiej.

Pluton Iskry przejął Piotr Książek ps. „Leszczyński”. W sprawne funkcjonowanie plutonu dużą inicjatywą wykazali się Paweł Kulczycki ps. „Drzazga”, Maciej Slezina ps. „Stary” z Niedziałowic. Po przekroczeniu obowiązującego stanu osobowego wyodrębniono z niego oddzielny pluton w Rybiem, którego dowódcą został mianowany Władysław Łoza ps. „Gwiazda”. Łączniczką została Wanda Popik ps. „Osa”. Dużą aktywnością w organizowaniu tego plutonu wykazali Czesław Nowosad, Bronisław Romański ps. „Jarząbek”, Michał Szarun z Kobylego, którego drużyna rozkazem „Rębacza” została przeniesiona do Rejowca. W tym czasie dowódcą plutonu został mianowany plt. Aleksander Zając ps. „Kania”. Na dowódców drużyn „Rębacz” mianował: Jozefa Zalewskiego, kpr. Bolesława Iwańczuka i Jana Wierciocha.

Natomiast samodzielna drużyna w Bańkowszczyźnie pod dowództwem plt. Bronisława Majewskiego ps. „Jastrząb” była (w odwodzie) do wyłącznej dyspozycji Komendanta Rejonu „Rębacza”.

Pluton w Marysinie powstał z inicjatywy Stanisława Kubika ps. „Kawka”. Jego zastępcą był Józef Pawliczuk ps. „Żelazny”. W jego skład wchodziłby członkowie „Organizacji Zbrojnej” z Zawadówka na czele z gajowym Michałem Jałochą ps. „Waligóra”. W organizowaniu tego plutonu dużo pracy włożyli: Stefan Alot ps. „Zorza”, Adolf Poliszuk-Kuśnierz ps. „Kwas” i Henryk Grosiak ps. „Burza”. Pluton liczył 63 członków pochodzących ze wsi: Marysin, Zawadówek, Adamów Wereszcze Małe i Wereszcze Duże.

Na czele formowanego plutonu w Krzywowoli stał plt. Stanisław Kaniewski ps. „Darwin”, „Leśnik”. Głównym trzonem tego plutonu stanowiła drużyna Kazimierza Paraszczuka w skład tej drużyny wchodziłby członkowie ze Stronnictwa Ludowego z miejscowości takich jak: Majdan Stary, Aleksandria Krzywowolska, Zyngierówka, Bieniów i Leonów. Pomimo deklarowanemu podporządkowaniu „Rębaczowi” pluton współpracował z „Chłostą” tym samym podkreślając swoje chłopskie korzenie.

¹⁴ Wywodzących się z narodowości żydowskiej i ukraińskiej

¹⁵ listopad 1941 - kwiecień 1942r

¹⁶ p.o. komendanta, kwiecień - maj 1942 r

¹⁷ maj - wrzesień/październik 1942 r

Jednym z silniejszych organizacyjnie i wyposażeniem wojskowym był pluton zorganizowany przez plt. Kazimierza Gepnera ps. „Wąchal”, „Czarny”, „Sęp”. Grupował żołnierzy z miejscowości: Stajne, Morawinek, Siedliszczki, Marynin i Hruszów. Do najbardziej aktywnych z tego plutonu byli: Bolesław Szopa ps. „Dąb”, Jerzy Czuluk z Zalesia Kraszeńskiego, Stanisław Kielich ps. „Łobuz” z kol. Marynin, Jan Mielniczuk i Tadeusz Gryc ze Stajnego.

Przy pomocy tego plutonu powstał samodzielny pluton z Zaparkania, którego organizatorem był „Litwin” oraz Mieczysław Bedliński ps. „Kobyła”, „Huragan” a główną jego podporą to drużyna „Ukszy” z braćmi Trochymów.

W niedługim czasie powstaje pluton w Hruszowie utworzony przez Bronisława Szopę ps. „Dąb” przy wydatnej pomocy Stanisława Lipińskiego ps. „Sosna”, Stanisława Kielicha ps. „Łobuz”, Jana Grabowieckiego, Stanisława Kluka.

Kolejarze ze stacji Rejowiec i częściowo pracownicy cementowni pozostali przy Zygmuncie Brzuszkiewiczu ps. „Żak” tworząc rozbudowaną i sprawną grupę dywersyjno - sabotażowo-wywiadowczą składającą się między innymi z partyzantów: Borysa Ślizewicza, Stefana Martyniuka, Wacława Ciesielko ps. „Kosa”, Stanisława Koczury, Wincentego Iżyckiego, Władysława Tyrańskiego, Bolesława Prusa ps. „Minias”, Mieczysława Bartusiewicza i innych. W cementowni punktem kontaktowym byli: Franciszek Kotlarski i Józef Skrzycki.

Należy podkreślić, że ze względu na aresztowania i straty poniesione w czasie prowadzonych walk następowały zmiany na stanowiskach dowódców plutonów i stanach osobowych.

Komendant Placówki Jan Czaplinski ps. „Rębacz” na podstawie rozkazu przystąpił do organizowania II- giej Placówki w gminie Pawłów, w której dowódcą został mianowany Ignacy Sałamacha. W niedługim czasie przejął po nim dowództwo Tadeusz Terlecki ps. „Grom” pochodzący z gromady Gołąb.

Po nawiązaniu kontaktu z Maciejewskim i Czesławem Białkowskim ps. „Błyskawica” z Borowicy, którzy umożliwiali ścisłą współpracę z Józefem Zadurą ps. „Orzeł” i Antonim Rudnikiem z Woli Żulińskiej, Rudnik oświadczył:

(...) „ że w Woli Żulińskiej mają zakonspirowany pluton dobrego żołnierza częściowo uzbrojonego w kbk i granaty”.

Pluton ten został zorganizowany przez Feliksa Ornatowskiego – buchaltera majątku Żulin, był jednym z największych liczebnie w Rejonie. Partyzanci pochodzili z gromad: Żulin, Czechów Kąt, Zagrody, Woli Żulińskiej i pobliskich kolonii. Nad całością dowództwo przejął plt. Józef Zadura ps. „Orzeł” z Żulina. Następnie za pośrednictwem Antoniego Rudnika z-cy dowódcy plutonu w Żulinie „Rębacz” nawiązał kontakt z Stanisławem Referdą ps. „Konar” - gajowym, Ludwikiem Ciepławskim, Feliksem Ciepławskim i Piotrem Sową wszyscy ze wsi Borowica, którzy oświadczyli, że są zorganizowani w drużynę i są zdecydowani na walkę z okupantem, ich uzbrojenie to: kb i granaty. Dowódcą tej drużyny został Stanisław Referda ps. „Konar”. Z czasem liczba partyzantów została powiększona aż do stanu plutonu. W swoich szeregach mieli ochotników z pobliskich wiosek. W późniejszym okresie plutonem dowodził Roman Niewiarowski ps. „Czarny”(w 1943 przeszedł z NSZ).

----- „ -----
Czas naglił, uzupełniano strukturę zrębowych plutonów. Pluton „Kani” z Rejowca osiągnął stan gotowości do wykonywania zadań. Ukraińcy coraz bardziej wykorzystywali swoją pozycję¹⁸. Nie lepiej było w Pawłowie, czy Siedliszczu. Nacjonaliści ukraińscy obsadzali swoimi ludźmi urzędy gminy, zakłady pracy. Mieli własną policję i dobre rozeznanie lokalnego środowiska. Całkowicie kontrolowali życie społeczne, ściśle współpracowali z okupantem niemieckim. Nakładali zobowiązania na rzecz okupanta tj. kontyngenty zboża, żywca itp. Tak, więc bardziej swobodne prowadzenie działalności konspiracyjnej było bardzo trudne ze względu na napiętą sytuację pomiędzy Polakami i Ukraińcami

Rok 1942 to tragedia żydowskich mieszkańców Rejowca. Niemcy przy pomocy nacjonalistów ukraińskich rozpoczęli planową i systematyczną eksterminację Żydów od kwietnia 1942r.

¹⁸ Po latach byli mieszkańcy ze zgrozą wspominali: (...) „ *Rejowiec Lubelski gdzie szaleli Ukraińcy*”

Od wczesnej wiosny do lipca 1942 roku były prowadzone rozmowy na tematy organizacyjne przy tworzeniu drugiej placówki w gminie Pawłów. Rozmowy nie były łatwe. Pewne opory napotymano ze strony miejscowych ludowców. Dopiero przy pomocy kolejarzy ze stacji Rejowiec a szczególnie za sprawą z-cy kom. Rejonu Zygmunta Brzuszkiewicza ps. „Żak” udało się nawiązać kontakt z Stanisławem Maciejewskim z Pawłowa, który na polecenie „Rębacza” zajął się organizowaniem drużyny. Natomiast w Lisznie Zdzisław Dudek ps. „Batory” zorganizował pluton z konspiratorów zamieszkałych w kol. W Lisznie, w Gołębiu oraz pobliskich wiosek. Jego zastępcą został Władysław Wrona ps. „Iks”. Z inicjatywy „Batorego” została zorganizowana drużyna w Wólce Kamskiej i Ewopolu pod komendą Stanisława Budarza ps. „Litwor”, w Kaniem powstała drużyna, którą założył Stanisław Stępniewski ps. Dąb (gajowy). Zorganizowano następnie drużyny we wsiach Krowica, Zalesiu Kańskim i Zalesiu Kraszeńskim. Dużo pracy włożyli w organizację tych pododdziałów: ppor. Edward Ośko i jego brat Mieczysław, szczególnie dużo wysiłku włożono w Krasnem. Na Zaparkaniu i Kol. Krasne d-cą plutonu został Stanisław Latosiński ps. „Śmiały”. W tym plutonie wyróżniał się drużynowy NN „Uksza”.

Powstanie II-giej Placówki w Pawłowie należy przypisać w szczególności por. Janowi Zwolińskiemu ps. „Janusz” (pracownik urzędu gminy), ppor. Władysławowi Jańczukowi ps. „Chart”(nauczyciel) oraz Ignacemu Sałamacha (ówczesny komendant placówki). Udało się utworzyć grupę tzw. uderzeniową, do której weszli: Jan Nakielski, Mieczysław Nakielski, Leon Pilipczuk, Władysław Krzysiak, Stanisław Wanarski ps. „Mikoda”, Bolesław Zduńczuk, Czesław Sławiński, Edward Kwiatkowski, Jan Dmoszyński, Tomasz Koziół, Antoni Kosz, Jerzy Kruszewski, Stanisław Dudek. Ciągłe następowały zmiany, przyczyny były różne, przybywali nowi członkowie, uzupełniano stany osobowe drużyn i plutonów szkieletowych. Do najbardziej aktywnych należałoby zaliczyć: Stanisława Błażejewicza ps. „Bar”, Józefa Rzepeckiego ps. „Żuk”, Jan Biegańskiego z córką Stefanią (sanitariuszką), Jozefa Darmochwałą.

Z tworzeniem III-ciej Placówki w gminie Siedliszcz były od początku znaczne problemy. Tam niepodzielnie panowały Narodowe Siły Zbrojne. Wyznaczony Komendant Placówki ppor Mieczysław Zen ps. „Leśny” widząc, że jego wysiłki są mierne, zrezygnował i objął za zgodą „Rębacza” dowództwo Placówki w Maryninie gm. Siedliszcze.

W między czasie został zorganizowany pluton w Krynicy, jego dowódcą został Zygmunt Strugalski ps. „Lis”, natomiast we wsi Czarnoziem utworzono samodzielną drużynę dowodzoną przez Czesława Pietrasia ps. „Bałtyk”. W organizowaniu tych pododdziałów dużo pracy włożyli oprócz Komendanta „Rębacza”, Władysław Dobosz, Józef Dobosz, Jan Górny oraz Czesław Białkowski ps. „Błyskawica”.

Od 14 lutego 1942 roku Związek Walki zbrojnej został przekształcony, rozkazem Naczelnego Wodza na Armię Krajową, jako część składową Sił Zbrojnych R.P.

Zaopatrzeniem sanitarnym zajmował się miejscowy właściciel „Apteki” por. Marian Sikorski ściśle współpracując z Jadwigą Porfińską ps. „Grażyna” – nauczycielką w Bańkowszczyźnie. Każdy pluton posiadał apteczkę i wyznaczonego sanitariusza do udzielania pierwszej pomocy.

Najpoważniejszą sprawą było zdobywanie broni dla szybko powiększających się plutonów szkieletowych oraz przygotowanie zapasów żywności na okres przynajmniej tygodnia.

Na polecenie Komendanta Obwodu ppor. Bolesława Rusima ps. „Żółkiewski” wyznaczono pod koniec czerwca odprawę w szkole we wsi Bankowszczyzna. Bańkowszczyzna w owym czasie była najbardziej bezpieczna ze względu na swoje położenie (na styku dwóch obwodów). Idealna na tego typu narady. W wyznaczonym terminie i miejscu „Żółkiewski” nie uczestniczył. Na naradę przybyli; Inspektor „Młot”, mjr Władysław Zalewski ps. „Leśnik”, kpt Franciszek Jarocki ps. „Jadźwing” i ppor Kazimierz Kaplon ps. „Kalina”. Na odprawie wyznaczono na funkcję Inspektora Rejonu chełmskiego majora. Władysława Zalewskiego ps. „Leśnik”, „Klucznik”. Naradę ubezpieczała drużyna z Bańkowszczyzny plł Bronisława Majewskiego ps. „Jastrząb”. W tym też dniu omówiono stan organizacyjny w Rejonach.

Ustalono nową numerację i przydziały. „Rębacz” będzie dowodzić Rejonem V (Rejowiec – Pawłów) bez Siedliszcza.

We wrześniu dowództwo obwodu przejmuje kpt. NN ps., „Stefan”¹⁹. W nocy z 7/8 października 1942 roku następują aresztowania. Zostali zatrzymani czołowi działacze Obwodu Chełm: były Komendant Obwodu Bolesław Rusin ps. „Żółkiewski”, adiutant i oficer organizacyjny Aleksander Skorupa ps. „Góra”, komendant miasta Zenon Waśniewski, oficer łączności kolei Jan Aftanas, oficer wywiadu Wiktor Mazurkiewicz ps. „Skiba”, lekarz Gierałtowski. Początkowo wszyscy zostali osadzeni w więzieniu w Chełmie a po pierwszych przesłuchaniach przewiezieni na Zamek. Ciężkie przesłuchania prowadzili Niemcy w katowni Gestapo „Pod Zegarem” w Lublinie.

----- „ -----
 Utworzony Sztab Inspektoratu tworzyli: Waław Słomkowski ps. „Wilcz”- adiutant oficer organizacyjny, kpt. Bolesław Flisiuk ps. „Sławuta”, „Jara” - oficer do spraw zleconych, ppor. Franciszek Mazur ps. „Mątwą” - oficer wywiadu, Waław Soroka ps. „Halny” - oficer kontrwywiadu, Franciszek Krzysztoń ps. „Śmiały”- wyszkolenia, por. Bogdan Babijczuk ps. „Zulski”- oficer łączności, Oskar Andruszkiewicz - oficer łączności, por. Janusz Kraus ps. „Poręba”- oficer zrzutów, ppor. Jan Zadrąg ps. „Znicz”- kierownik B.J.P., ppor. Józef Litwin ps. „Szczupak”- inspektor W.S.O.P., Anna Jarocka ps. „Alina”- referentka W.S.K., mjr. rez. Żarnowski ps. „Żar”- lekarz, ks. Alojzy Mrozek - kapelan. Wymieniony skład przetrwał z niewielkimi zmianami aż do rozwiązania inspektoratu w 1944r. Major „Młot” po wykonania zleconego zadania wyjechał do dowództwa okręgu Lublin.

----- „ -----
 Na początku roku 1943 Komendę Obwodu Chełm objął ppor. rez. Witold Fałkowski ps. „Wilk”²⁰ jego zastępcą został Władysław Rybicki ps. „Roman”, Aleksander Artymko ps. „Koleś” - oficer wywiadu, Tomasz Kędziora ps. „Tom” - kwatermistrz, Irena Koper - płatnik, Janina Kwiatkowska ps. „Kojota” - referentka W.S.K.. Taki skład obwodu przetrwał aż do akcji scaleniowej AK z BCh.

Pod koniec 1942 roku pomimo różnych trudności przystąpiono do akcji masowych szkoleń w rejonach. Uzupełniano składy osobowe zaufanymi ludźmi, zdobywano broń i gromadzono różnego rodzaju amunicję. Tworzono zakonspirowane magazyny uzbrojenia powierzając je zaprzysiężonym magazynierom, którzy po wojnie nie zdradzili władzy ludowej gdzie jest przechowywana broń. Gromadzono zapasy żywności, przygotowywano zastępcze kuchnie polowe, punkty naprawy uszkodzonej broni, zabezpieczano podwoły w razie mobilizacji, punkty obserwacyjno alarmowe.

Za te poczynania byli odpowiedzialni dowódcy plutonów ściśle współpracujący ze sztabem organizacyjnym V Rejonu. Wszystkie akcje zbrojne były omawiane i zatwierdzane przez Komendę V Rejonu „Rębacza”. W nieprzewidywalnych sytuacjach o użyciu broni decydowali dowódcy plutonów z późniejszym powiadomieniem na piśmie Komendanta Rejonu.

W roku 1942 roku ukształtował się ostatecznie stan organizacyjny Rejonu. Przez całą okupację Komendantem IV a później V Rejonu był ppor. Jan Czapliński ps. „Rębacz”.

c.d.n.

„ Dywersja i niemiecka agentura w Rejonie V”

¹⁹ wrzesień/październik 1942 - styczeń 1943 r

²⁰ p.o. komendanta, styczeń - sierpień 1943 r.